

Joanna Radzicka, Helena Gałek
Biblioteka Politechniki Krakowskiej

Dziedzictwo kulturowe: spuścizna ludzkiej kreatywności i ekspresji

Unikatowe zbiory Biblioteki Politechniki Krakowskiej
zdigitalizowane w ramach projektu EDT

Streszczenie: Celem artykułu jest przedstawienie rzadkich i cennych dokumentów zgromadzonych w Bibliotece Politechniki Krakowskiej i zdigitalizowanych w ramach projektu „Europejskie Dziedzictwo Techniczne”. Kolekcja, składająca się z książek i czasopism pochodzących z XVIII-XX wieku, bogata jest w proweniencje (ekslibrisy, znaczki, podpisy odręczne, notatki lub dedykacje autora). Materiały te stanowią ciekawy zasób badawczy dla naukowców, studentów i entuzjastów europejskiej historii i dziedzictwa. Z jednej strony kolekcja odzwierciedla historię uniwersytetów i osób z nimi związanych, a z drugiej strony dostarcza wiedzy na temat dziedzictwa historycznego, kulturowego i naukowego Polski i Europy. Przy współpracy z pracownikami Akademii Górniczo-Hutniczej (AGH) stworzono platformę internetową, na której umieszczono zbiory nigdy wcześniej nie opublikowane w wersji cyfrowej. **Słowa kluczowe:** dziedzictwo techniczne, europejskie dziedzictwo, biblioteka, Projekt EDT.

Na dziedzictwo kulturowe składa się suma ludzkich inspiracji, procesów komunikacji, interpretacji wydarzeń oraz otaczający go świat. Traktowanie „dziedzictwa” tylko jako materialnej schedy po przodkach, mocno zawęziłoby spuściznę „otrzymaną” od poprzednich pokoleń. Według Konwencji UNESCO uchwalonej w 2003 r., na pojęcie dziedzictwa składają się zarówno dobra materialne, jak również niematerialne zjawiska. Oznacza to, że ochronie podlegają m.in. budowle, konstrukcje inżynierskie, książki, a także przedstawienia teatralne, widowiska, zwyczaje kulturowe czy wiedza przekazywana w ramach konkretnego rzemiosła. UNESCO motywuje społeczność międzynarodową do współpracy i wzajemnej pomocy w zakresie ochrony dziedzictwa. Podobną politykę przyjęła również Unia Europejska (UE) w *Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej* (TFUE) (art. 167). W dokumencie tym UE zachęca państwa członkowskie do współpracy nie tylko w zakresie zabezpieczania, ale również informowania i promowania spuścizny kulturowej Europy w społeczeństwie.

W ten trend wpisują się zadania podejmowane przez Bibliotekę Politechniki Krakowskiej (BPK). Przy współpracy z Akademią Górniczo-Hutniczą w Krakowie (AGH) tworzony jest projekt „Europejskie Dziedzictwo Techniczne – upowszechnianie historycznych i współczesnych publikacji z zakresu nauk technicznych w innowacyjnym środowisku informatycznym” (w skrócie: EDT). Jest on realizowany w ramach *Programu Operacyjnego Polska Cyfrowa* oraz współfinansowany ze środków unijnych i ma na celu udostępnienie „historycznych i współczesnych publikacji z zakresu nauk technicznych, w sposób otwarty, nieodpłatny i przy jak najmniejszych barierach do ich ponownego wykorzystania. W założeniach projektu przewidziano udostępnienie najstarszych wydań, wyodrębnionych z historycznych zbiorów Biblioteki Politechniki Krakowskiej oraz kolekcji czasopism z XIX i XX w. pochodzących ze zbiorów Akademii Górniczo-Hutniczej”¹. Dzięki kooperacji z pracownikami AGH, stworzony został autorski, *open source* system REDO, pozwalający na rozpowszechnienie zdigitalizowanych zbiorów na platformie cyfrowej. Ze względu na upływ czasu i związane z tym działania negatywnych czynników zewnętrznych (np. tlen, czynniki biologiczne), kolekcje, przygotowane do projektu, wymagały odrestaurowania. Pierwszym jego etapem była dezynfekcja książek, czyli tzw. fumigacja. Następnie, wyselekcjonowane materiały przekazane zostały do Kliniki Papieru Biblioteki Jagiellońskiej, gdzie poddano je procesowi konserwacji metodą Bookkeeper. W końcowym etapie część księgozbioru przeszła prace konserwatorskie.

Historyczna część zbiorów wytypowana do digitalizacji obejmuje 3 kolekcje:

Lwowska	około 650 tytułów będących odbiciem dziejów lwowskiego środowiska naukowego i osób z tym miastem związanych;
Druki XVIII–XX w.	ponad 4800 tytułów, które dotychczas nie posiadały wersji cyfrowej; tematyka kolekcji jest multidyscyplinarna, począwszy od szeroko rozumianej techniki, inżynierii, poprzez historię, nauki o Ziemi, na filozofii kończąc;
Czasopisma XIX i XX w.	to wydawnictwa ciągle wyodrębnione z kolekcji historycznej Biblioteki Głównej Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie.

O wyborze zbiorów do projektu EDT zdecydowała ich unikatowość w skali kraju i Europy, zarówno pod względem formy, jak i treści.

Forma

Książki posiadają liczne dedykacje autorskie, motta, podziękowania, odręczne notatki czy cenne ekslibrisy, stanowiące bogaty materiał badawczy dla historyków, archiwistów, genealogów i hobbistów. „W samej tylko kolekcji „Lwowska” odnotowano 424 proveniencje. Najczęściej występują w formie pieczętek tuszowych (214), a w dalszej kolejności są to: czytelne odręczne podpisy (81),

¹ *Europejskie Dziedzictwo Techniczne: publiczna prezentacja założeń projektu*, Biblioteka Politechniki Krakowskiej, 2002–2019, <https://www.biblos.pk.edu.pl/edt/materiały-1> [dostęp: 2019-03-09].

nieczytelne podpisy (44), naklejki (27), dedykacje (25), ekslibrisy (20), notatki (11), inne (2), (wykres 1)².

W ramach ciekawostki warto wspomnieć, że najstarsza dedykacja w zbiorach BPK pochodzi z roku 1861 z książki *Tables portatives de logarithmes, contenant les logarithmes des nombres, depuis 1 jusqu'à 108000*³.

Książki opatrzone są zarówno dedykacjami napisanymi w tonie oficjalnym, np. „Dla Muzeum Historyczno-Polskiego w Rapperswyl od Autora”⁴, „Seiner Excellenz dem Herrn Staatsminister Budde sehr ehrfurchtvollst zugeeignet vom Verfasser”⁵, jak również w mniej formalnym, jak np.: „Kochanej mojej Marychnie d. 13.8.1937 r. S. T.”⁶, „Kochanemu Jaśkowi na „Mikołaja” Karol”⁷.

Innym rodzajem proweniencji, odnalezionym w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej, są exlibrisy. Na uwagę zasługuje najstarszy „Dom. Stanisłai Pałkowski I. U. Doctoris Cracovia”, znajdujący się w *Pamiętnikach ks. A. Kitowicza do panowania Augusta III i Stanisława Augusta z 1882 r*⁸.

Zdj. 6–10 przedstawiają m.in. exlibrisy Jana Czerneckiego (bliskiego przyjaciela Włodzimierza Tetmajera, wydawcy, księgarza i fotografa), Jos. Flacha, Joannisa Szczudło czy też Juljusza z Urska Dunikowskiego.

Niezwykły „zabytek” w zbiorach BPK stanowią także dwa starodruki:

- *Monvmenta Illvstrivm Per Italiam* (...) autorstwa Tobiasa Fendta (1520/30 — 1576), wydane w 1585 r.;
- *Lamentacja In Clarissimi Et Eloqvntissimi Viri, Cælii Secvndi Cvrionis, Oratoriae Professoris In Academia Basiliensi, mortem, lamentatio / ad Ionicum modum in eadem Academia decantata*, per Ioannem Thomam Freigium, wydana w 1569 r.

Dokumenty umieszczone są w jednym klocek introligatorskim, co jest ciekawym zabiegiem zastosowanym przez drukarza. Dodatkowo o unikatowości tego dzieła może świadczyć fakt, że jednostronicowa, napisana w języku łacińskim lamentacja nie została do chwili obecnej⁹ odnotowana w żadnym katalogu rejestrującym starodruki¹⁰.

² Strojna-Krzystanek Anna, *Proweniencja w kolekcji Lwowska Biblioteki Politechniki Krakowskiej*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, 2019, nr 1 (32), s. 135–148.

³ Callet François, *Tables portatives de logarithmes, contenant les logarithmes des nombres, depuis 1 jusqu'à 108000: les logarithmes des sinus et des tangentes* [...], Paryż, 1861, sygn. II-3709.

⁴ Stecki Tadeusz Jerzy, *Wotyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym*. T. 1, Lwów, 1864, sygn. II-29134.

⁵ Hambloch Anton Hubert, *Der Rheinische Schwemmstein und seine Anwendung in der Bautechnik*, Stuttgart, 1903, sygn. II-31784.

⁶ Sokołowski August, *Dzieje Polski ilustrowane*. T. 1, *Królowie i książęta polscy: dynastia Piastów*, Warszawa, 1899, sygn. IV-301130.

⁷ Baruch Maksymilian, *Pabianice, Rzgów i wsie okoliczne: monografia historyczna dawnych dóbr Kapituły Krakowskiej w sieradzkim i łączyckim*, Warszawa, 1903, sygn. II-322313.

⁸ Kitowicz Jędrzej, Kaczurba Adam, *Pamiętniki ks. A. Kitowicza do panowania Augusta III i Stanisława Augusta*. T. 1–2, Lwów, 1882, sygn. II-27111.

⁹ Data dzienna: 7 marca 2019 r.

¹⁰ Strojna-Krzystanek Anna, *Najstarszy starodruk w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej*, „Bibliodniówka”, 2019, nr 13.

Kochanemu Justowi
na "Mikotaji"
Karol

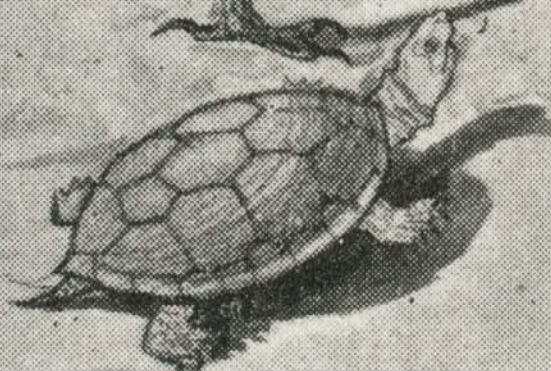
Kochanej mojej Marysi
d. 13. 8. 1934 r. J. T.

Zdj. 1-5. Dedykacje odnalezione w kolekcjach historycznych Biblioteki Politechniki Krakowskiej.

EX
LIBRIS

JOS.
FLACH.

MISX
plac

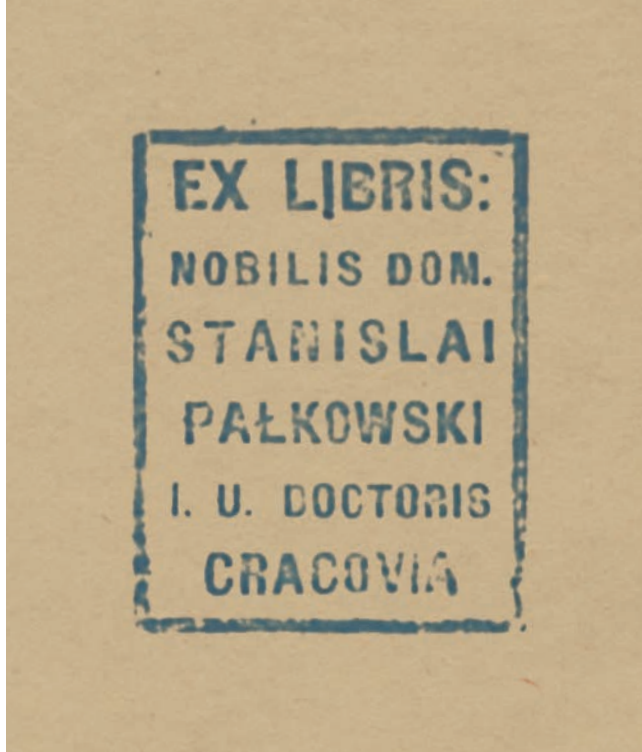

EX LIBRIS

JANA CZERNECKIEGO

Zdj. 6-7. Exlibrisy odnalezione w kolekcjach historycznych Biblioteki Politechniki Krakowskiej.

Zdj. 8-10. Exlibrisy odnalezione w kolekcjach historycznych Biblioteki Politechniki Krakowskiej.

Inną ciekawostką, w tym przypadku „kartograficzną”, było przedstawienie biegu rzeki na rozkładanych wkładkach. Biblioteka PK w swoich historycznych zbiorach posiada dwie tego typu „grafiki”:

- pierwsza przedstawia bieg Dunaju w górnej Austrii. Wkładka pochodzi ze zdigitalizowanej w ramach projektu książki dotyczącej regulacji rzek *Die Donau in Oberösterreich: Geschichtliche Darstellung der Regulierungsarbeiten zur Ausbildung ihrer Fahrerinne* autorstwa A. Troschel, wydanej w 1909 r. (Zdj. 11);
- druga ilustruje bieg Renu w *Entwässerungsplan für das Gebiet des linken Niederrheins*, wydanej w 1910 r. Dodatkowo na książce można znaleźć pieczętki Biblioteki Ministerstwa Transportu Rzeszy oraz Biblioteki Królewskiego Ministerstwa Robót Publicznych (Zdj. 12).

O różnorodności formy świadczy także rodzaj użytego „nośnika” treści. Niektóre strony drukowane były na cienkich kalkach, tak jak *Die Hochwasserkatastrophe des Jahres 1897 in Österreich* wydana w 1898 r., lub na materiale jak w przypadku *Stromkarte der Elbe und Moldau von Prag bis Hamburg* autorstwa Wilhelma Platta, wydana w 1889 r.

Zawartość

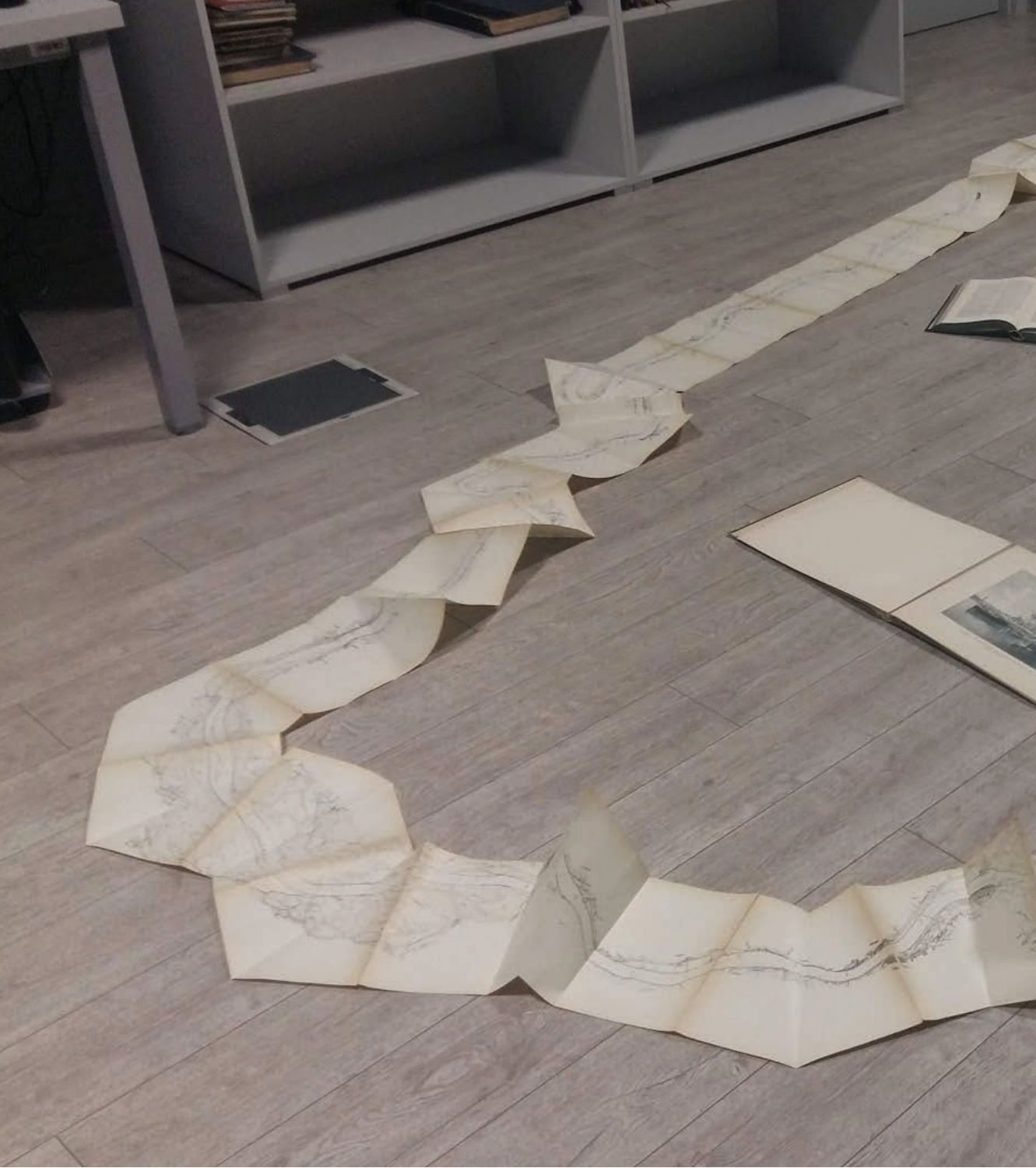
Nie tylko forma książek w kolekcjach EDT zainteresuje badaczy. Warto również zwrócić uwagę na ich zawartość. Kolekcje przybliżają osiągnięcia europejskiej techniki i nauki. Unikatowymi materiałami są publikacje napisane przez wykładowców Politechniki Lwowskiej, m.in.:

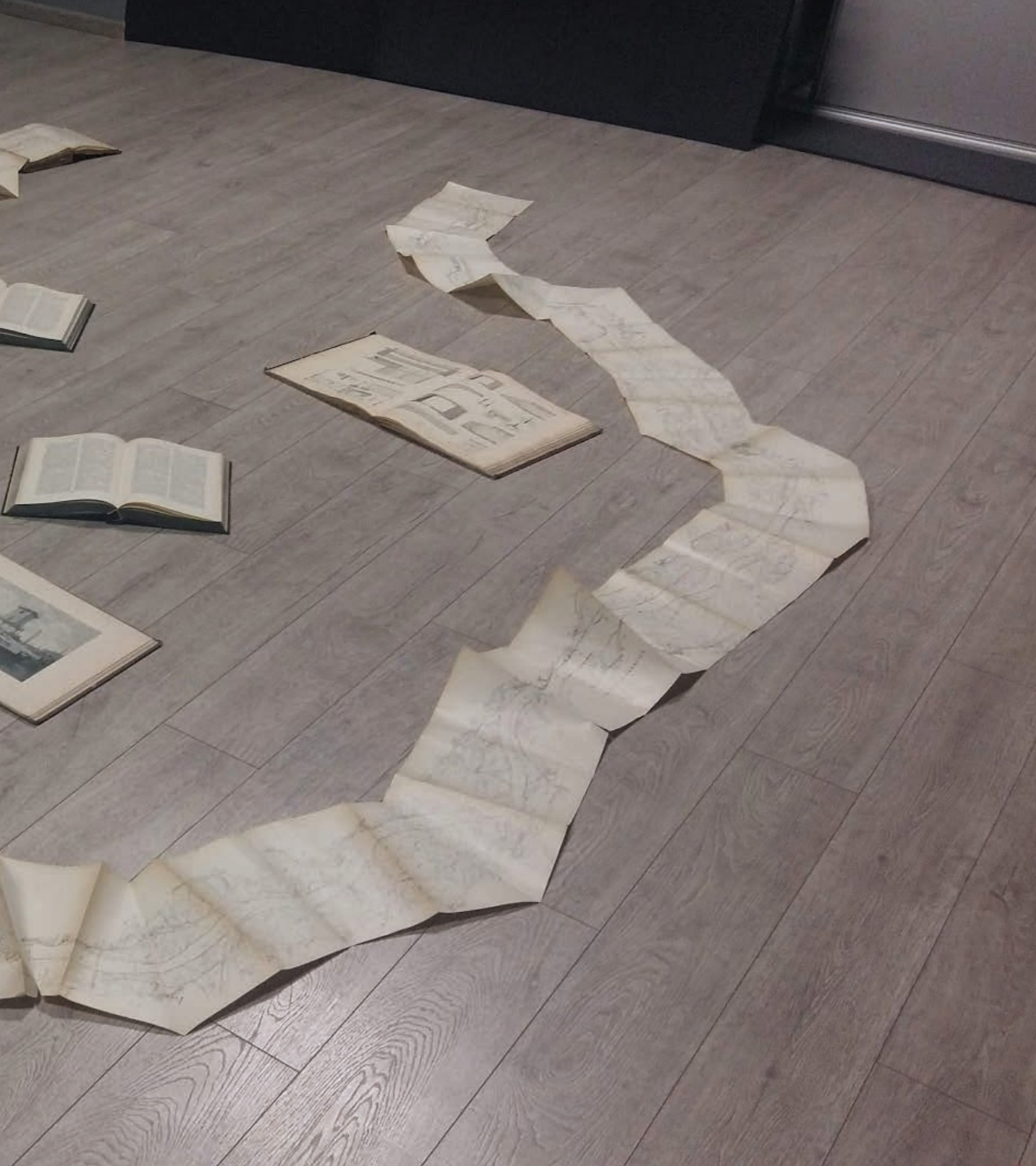
- 26 tytułów autorstwa Maksymiliana Thulliego, profesora i rektora Politechniki Lwowskiej; większość zdigitalizowanych książek to pierwsze podręczniki w języku polskim na temat budowy mostów¹¹;
- 2 książki Zygmunta Weyberga dotyczące podstaw krytalografii; jedna z nich zawiera odręczną dedykację dla Władysława Pawlicy, polskiego badacza skał krystalicznych;
- książki z dziedziny budownictwa wodnego i lądowego Maksymiliana Matakiewicza i Stefana Władysława Bryły.

W zbiorach Politechniki Krakowskiej znajdują się także *Programy Politechniki Lwowskiej* od 1873 do 1921 r. Z ich treści możemy dowiedzieć się o kierunkach prowadzonych na Cesarsko Królewskiej Akademii Technicznej (początkowo na trzech wydziałach), która w 1877 r. została podniesiona do rangi Szkoły Politechnicznej. Dokumenty mogą stać się przedmiotem badań na temat wydarzeń z życia akademickiego. Można w nich przeczytać na przykład o tym, ile studenci przebywali na Politechnice (siatka godzin lekcyjnych) oraz ile osób było zatrudnionych w Bibliotece (np. w roku akademickim 1878/79 były to 3 osoby: kierownik, skryptor i sługa biblioteczny¹²).

¹¹ Maksymilian Thullie, Eduteka.pl, 2012–2017, http://encyklopedia.eduteka.pl/wiki/Maksymilian_Thullie [dostęp: 2019-03-09].

¹² *Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie: na rok naukowy 1878/79*, Lwów, 1878, sygn. J.X.3.

Zdj. 11. Wkładka w *Die Donau in Oberösterreich*. Fot. Urszula Matoga.

Zdj. 12. Wkładka w Entwässerungsplan für das Gebiet des linken Niederrheins.

Innym ciekawym zbiorem zeskanowanym w ramach EDT są materiały z Międzynarodowych Kongresów Żelugi, organizowanych od 1885 r. do dziś. W zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej jest ponad 230 publikacji wydanych w ramach obrad w różnych miejscach świata, np. Sankt Petersburgu, Düsseldorfie czy Filadelfii.

Należy także wspomnieć, że kolekcje EDT to bogaty zbiór ilustracji. Grafiki zawierają m.in. pejzaże, rysunki zwierząt, roślin, obiektów sakralnych i innych budowli, takich jak mosty, zamki czy bramy (duża część z tych konstrukcji przetrwała do naszych czasów). Nie zabrakło również schematów i projektów maszyn oraz planów zabudowań. Materiały te, stanowiące część kolekcji historycznej EDT, udostępnia się w ramach tzw. domeny publicznej. Tym samym zbiory mogą być wykorzystywane zarówno do celów prywatnych, edukacyjnych, jak i komercyjnych.

Zasoby EDT dostarczają wiedzy na temat historii, kultury i nauki Polski oraz Europy. To doskonały materiał do badań nad rozwojem techniki i dziejów inżynierstwa. Projekt EDT przeznaczony jest dla globalnej społeczności wirtualnej, a w szczególności polskiej i międzynarodowej społeczności akademickiej. Osoby zainteresowane zbiorami EDT autorki odsyłają do przeglądu „Wirtualnej wystawy”¹³ przygotowanej przez bibliotekarzy BPK w ramach promocji projektu EDT lub bezpośrednio do zasobów repozytoryjnych¹⁴. Dokumenty online udostępnione są na zasadach *open access*, tak aby każdy użytkownik Internetu mógł mieć do nich dostęp i podziwiać twórczość naszych przodków.

Bibliografia

- Baruch Maksymilian, *Pabianice, Rzgów i wsie okoliczne: monografia historyczna dawnych dóbr Kapituły Krakowskiej w sieradzkim i łęczyckim*, Warszawa, 1903, sygn. II-322313.
- Callet François, *Tables portatives de logarithmes, contenant les logarithmes des nombres, depuis 1 jusqu'à 108000: les logarithmes des sinus et des tangentes de seconde en seconde pour les cinq premiers degrés de dix en dix secondes pour tous les degrés du quart de cercle et, suivant la nouvelle division gentsimale, de dix-millième en dix-millième précédées d'un Discours préliminaire sur l'Explication, l'Usage et la Sommation des Logarithmes, et sur leur Application à l'Astronomie, à la Navigation, à la Géométrie-pratique, et aux Calculs d'Intérêts: suivies de nouvelles tables plus approchées, et de plusieurs autres utiles a la recherche de longitudes en mer, etc.*, Paryż, 1861, sygn. II-3709.
- Europejskie Dziedzictwo Techniczne: publiczna prezentacja założeń projektu*, Biblioteka Politechniki Krakowskiej, 2002–2019, <https://www.biblos.pk.edu.pl/edt/materiały-1> [dostęp: 2019-03-09].

¹³ *Wirtualne wystawy*, Biblioteka Politechniki Krakowskiej, 2002–2019, <https://www.biblos.pk.edu.pl/o-bibliotece/wirtualne-wystawy> [dostęp: 2019-03-09].

¹⁴ EDT, strona Repozytorium została posadowiona w Internecie w kwietniu 2019 r. pod adresem: <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl>.

- Hambloch Anton Hubert, *Der Rheinische Schwemmstein und seine Anwendung in der Bautechnik*, Stuttgart, 1903, sygn. II-31784.
- Kitowicz Jędrzej, Kaczurba Adam, *Pamiętniki ks. A. Kitowicza do panowania Augusta III i Stanisława Augusta. T. 1–2*, Lwów, 1882, sygn. II-27111.
- Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 17 października 2003 r.*, Dz.U. 2011, nr 172, poz. 1018.
- Maksymilian Thullie*, Eduteka.pl, 2012–2017, http://encyklopedia.eduteka.pl/wiki/Maksymilian_Thullie [dostęp: 2019-03-09].
- Program Ces. Król. Szkoły Politechnicznej we Lwowie: na rok naukowy 1878/79*, Lwów, 1878, sygn. J.X.3.
- Sokołowski August, *Dzieje Polski ilustrowane. T. 1, Królowie i księżęta polscy: dynastia Piastów*, Warszawa, 1899, sygn. IV-301130.
- Stecki Tadeusz Jerzy, *Wołyń pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. T. 1*, Lwów, 1864, sygn. II-29134.
- Strojna-Krzystanek Anna, *Najstarszy starodruk w zbiorach Biblioteki Politechniki Krakowskiej*, „Bibliodniówka”, 2019, nr 13.
- Strojna-Krzystanek Anna, *Proweniencja w kolekcji Lwowiana Biblioteki Politechniki Krakowskiej*, „Nowa Biblioteka. Usługi, Technologie Informacyjne i Media”, 2019, nr 1 (32), s. 135–148.
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana)*, Dziennik Urzędowy C 326, 26/10/2012 P. 0001 — 0390.

Cultural heritage: the heritage of human creativity and expression. Unique collections of the Cracow University of Technology Library digitized as part of the EDT project

Abstract: The aim of the article is to present rare and precious documents gathered in the Library of the Cracow University of Technology. The collection consists of books and journals dated back to the 18th-20th centuries. Having a lot of provenances marks (bookplates, stamps, handwritten signatures, notes or author's dedications), these materials are of a great importance to researchers, students and enthusiasts of the European history and heritage. On the one hand, the collection reflects the history of the universities and people associated with them. On the other hand, it provides knowledge about the historical, cultural and scientific heritage of Poland and Europe. The documents have never been exhibited before. To make these materials accessible to society, the CUT librarians have undertaken the cooperation with scientists from the AGH University of Science and Technology (AGH). The aim of this cooperation is to launch an online platform, where digitalized materials can be set. All these tasks are carried out as a part of the project „European Technical Heritage”. **Keywords:** European heritage, technical heritage, library, EDT Project.

